

Drömparken i Enköping

– kulturhistorisk utredning

Dan Thunman 2023-01-31

Diarienummer: 1729-2015

Innehåll

Inledning.....	3
Parkens läge i staden och platsens historia.....	3
Den holländska perennvågen.....	4
Bakgrunden till Drömparkens anläggande.....	5
Parkens anläggande.....	6
Parkens utformning.....	7
Drömparken får sitt lökflor.....	8
Parken i dess full prakt – året runt.....	9
Parkens underhåll och skötsel.....	9
Parken utvidgas och kompletteras.....	10
Gestaltning genom förvaltning.....	11
Platsens förutsättningar.....	11
Varumärket Enköpings parker.....	11
Kulturhistorisk värdering.....	12
Skyddsföreskrifter.....	13

- Bilagor
- Litteratur
- Referenspersoner under arbetet med utredningen

Omslagsbild: Drömparken, planteringsschema framtaget av Piet Oudolf och färglagt av Enköpings kommun.

Inledning

Åren 1995-1996 lät Enköpings kommun anlägga Drömparken efter ritningar av den holländska trädgårdsdesignern Piet Oudolf. Ansvarig för parkens anläggande var stadsträdgårdsmästaren Stefan Mattson och bygglidare var landskapsarkitekt Lars Johansson. Parken kom senare att utvidgas i ytterligare två etapper 2002 och 2015. År 2015 inkom till länsstyrelsen en förfrågan om byggnadsminnesförklaring av Drömparken.

Syftet med denna kulturhistoriska utredning är att beskriva området historia och kulturhistoriska värden. Målsättningen är att utredningen ska ligga till grund för och underlätta vidare handläggning av byggnadsminnesärendet Drömparken.

Drömparkens läge i staden och platsens historia

Parken ligger mellan Enköpingsån och den äldre stadskärnan. En karta från 1730-talet visar att området då utgjordes av ängsmarker tillhörande staden. Efter en omfattande stadsbrand 1799 erhöll staden, till skillnad mot den medeltida stadsplanen, en mer strikt rutnätsplan. Området där Drömparken i dag ligger kom under början av 1900-talet att delvis tas i anspråk av nya järnvägen Enköpings hamn – Enköpings järnväg och ett nytt stationshus invigdes på platsen 1906. Järnvägen trafikerades till och med 1976, varefter spåret revs upp och stationshuset revs.

Geometrisk karta 1736. Norr om och mellan Enköpingsåns båda krökar finns det område som i dag utgörs av Drömparken. På 1700-talet var området en del av stadens ängsmarker. Källa: Lantmäteriet, Historiska kartor

På kartan från 1914 ses stationsområdet och den angränsande skoltomten som tillkom på 1880-talet och som idag är parkering. Den långsmala byggnaden som ligger mellan stationsområdet och skoltomten var ett replageri. Öster om skoltomten ligger parken Strömparterren. Området mellan järnvägen och Enköpingsån utgör i dag Drömparken.

Stationsområdet med stationshuset från 1906. Järnvägen trafikerades till 1976. Källa: Oscar Blads flygbilder 1949.

Drömparken i dag. I den gamla järnvägens sträckning går i dag en gång- och cykelväg fram. Källa: Enköpings kommun.

Den holländska perennvägen

Piet Oudolf är numera en välkänd trädgårdsdesigner från Holland. Redan 1982 skapade han en egen trädgård som sedan kontinuerligt förändrats i takt med Oudolfs förändrade syn på trädgårdsformgivning. Parken som i dag är på 4 000 kvm är öppen för allmänheten.

Oudolf ansåg att det vilda och mer orörda landskapet, som sedan 1960-talet alltmer försvunnit i trädgårdsarkitekturen, återigen borde lyftas fram. Han började samla in vilda växter från hela världen som han sedan förökade i sin plantskola. Detta var ett nytt sätt att arbeta, ett nytt sätt att se på planteringar. Att arbeta med vilda, naturliga växter i finstämda färgkombinationer blev en helt ny stil inom trädgårdsarkitekturen. Han kom senare att utveckla sina idéer tillsammans med Henk Gerritsen i boken *Drömplantor – den nya generationens plantor* (1995).

Hans första uppdrag utomlands var Drömparken i Enköping 1996. 2002 ritade han också en utvidgning av samma park. Året efter ritade han en förnyelse The Battery Park i New York och år 2006 The High Line i samma stad. I det senare projektet stod Oudolf för växtplanteringarna men inte utformningen. Dessa projekt har sedan gjort honom världsberömd. I Sverige har han förutom Drömparken även ritat en mindre idéträdgård utefter Åpromenaden i Enköping som anlades 2006, en liten anläggning till utställningen Göteborgs Lustgårdar i Trädgårdsföreningen 2008, parken *Fyra årstider* i Sölvesborg 2008, *Perennparken* i Skärholmen / Stockholm 2012 och *Välkomstparken* i Halmstad 2013-14. Dessutom planeras i år en ny parkmiljö i anslutning till museet Vandalorum i Värnamo.

Del av High Line, New York. Foto: Stefan Mattson

Del av Battery Park, New York. Foto: Stefan Mattson

Bakgrunden till Drömparkens anläggande

År 1991 deltog Stefan Mattson, Rune Bengtsson SLU, Alnarp med flera i en studieresa till Holland för att ta del av utvecklingen av den nya perennvägen. Där besökte de bland annat privata anläggningar som Oudolf genomfört. 1995 genomfördes en internationell studieresa som anordnades av Perennial Perspectives där Stefan deltog. Piet fick där frågan om han var intresserad av att rita en park i Enköping. Svaret var ja och Stefan bad att få återkomma för att först hitta en lämplig plats för ett sådant projekt. Stefan hittade platsen och tog då återigen kontakt med Piet och redogjorde för platsen med hjälp av ritningsunderlag och foton.

Oudolf besökte sedan Enköping på hösten 1995 och planeringen av den nya parken påbörjades, som då endast bestod av en gräsyta med enstaka träd. Platsen valdes för sitt centrala läge där flera gångstråk möts och där många invånare passerar dagligen, detta för att många skulle få möjlighet att uppleva den kommande parkens förändringar över årtiderna. Piet började att skissa på parkens utformning och förslaget överlämnades till Enköpings kommun senare samma år.

Eftersom de flesta av de "nya" perennerna inte fanns att tillgå i de svenska plantskolorna beställdes dessa från Piets egen plantskola. En av flera utmaningar var att välja växter som skulle tåla det kallare klimatet i Sverige, vilket Piet fick uppleva redan efter den första säsongen då många perenner behövde bytas ut. Perennerna i parken skulle vara så underhållsfria som möjligt och vara vackra hela året.

Växternas mognad, åldrande och vissnande var något som Oudolf ville ta tillvara i planteringarna. När det var dags för växterna att gå in i vintervila var bladformer, höstfärger och fröställningar viktiga för både parkens utformning och underhåll. Enköpings kommun valde därför att inte klippa ner perennerna på hösten så att parken fick behålla sin vinterskrud. Detta tankesätt användes sedan i alla parker och har inspirerat många andra kommuner att ta efter.

Ett kännetecken för Piets design är att växtens form är överordnad dess färg, Han menade att om en växt ser felplacerad ut beror det på att formen är fel. Är formen på växten rätt stör det inte om färgen sticker ut.

Den del som senare skulle bli Drömparken utgjordes av ett större parkområde, Strömparterren utmed Enköpingsån.
Foto: Stefan Mattson 1995

Parkens anläggande

Drömparken anlades på en befintlig gräsmatta och på de kommande planteringsytorna luckrades gräsytan upp med grävmaskin, varefter ett drygt 30 cm tjockt lager jord lades ut med grävmaskin. Det var av största vikt att använda en jord fri från flerårigt rotagräs. Enköping hade tillsammans med Hasselfors tagit fram en bra fungerande ogräsfrijord, som kallades för E-jord (idag Trädgårdsjord E) som är lämplig för trädgårdsväxter. Jorden var ogödslad och man grundgödslade den med konstgödsel.

Oudolf levererade 12 000 plantor från hans egen plantskola i Holland, totalt 220 olika sorter. Dessa levererades i olika färgmarkerade lådor med motsvarande färgmarkering på respektive ritnings delyta, vilket underlättade planteringen. Kring midsommar 1996 var Drömparken planterad.

Gångvägarna byggdes upp på den orörda gräsytan genom utläggning av en geotextilmatta direkt på denna och sedan cirka 20 cm hårdpackat bärlagergrus och cirka 10 cm kritinblandat, grått stenmjöl som slitlager. Valet av underlag skulle underlätta för rullstolsburna att besöka parken.

I jämförelse med andra parker i samma storlek ansågs Drömparkens anläggningskostnad vara relativt låg, 600 tkr. Landskapsarkitekt Lars Johansson var arbetsledare och valde även ut och beställde parkbänkarna Wave från NOLA. Enligt Lars en blinkning till det som kallades den holländska perennvägen.

Drömparken under anläggning våren 1996. Foto: Stefan Mattson.

Parkens utformning

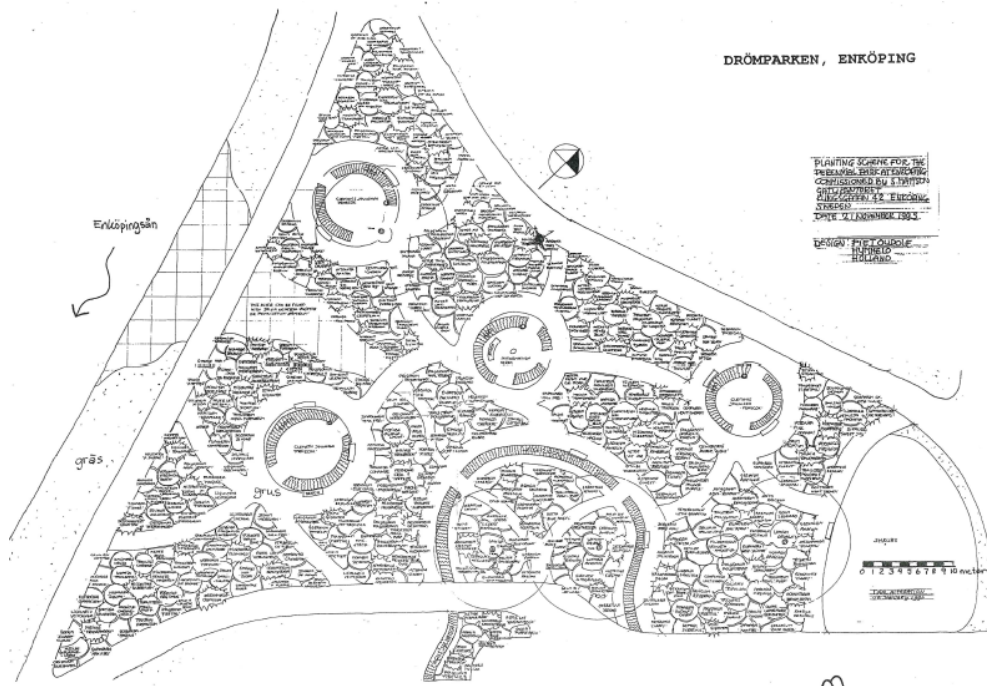
Parkens oregelbundna form avgränsas utåt av tre delvis raka gångvägar. Inom detta område slingrar sig grusgångar fram och tillsammans ramar de in de stora planteringarna. Fyra rundlar med cirka fyra meter höga bokhäckar som tonar upp sig mellan planteringarna och skapar en bakgrund till perennernas fria former. En lägre bokhäck omger parkens skuggiga del. Bokhäckarna ger med sin höjd och sitt gyllenbruna kvarsittande lövverk fina vinterspekter tillsammans med de befintliga träden. Huvudstrukturen med stora ytor av återkommande perenner, repeteras gång på gång i fälten. Det handlar inte om kvadratmetrar utan om rytm, ju större yta desto större grupper krävs. Detta var ett knep som Piet använde för att knyta samman planteringarna. Några vanligt förekommande perenner är till exempel prydnadsgräs, fläckflockel och astrar.

Kombinationen av perenner och olika prydnadsgräs, ger planteringarna ett naturpräglat utseende. Träden är viktiga i strukturen då de till viss del styr utformning och val av växter. I Parkens västra del finns en stor salviaplantering med tre sorters salvior i olika blå toner som likt en flod rinner ner mot den närläggna Enköpingsån. Denna del av parken kallas för Salviafloden.

Salviafloden som rinner ner mot Enköpingsån. Notera den livfulla rörelsen genom blommornas variationer i färg och form. Foto: Anders Forngren

En bärande princip för parken är att dess utseende ständigt ska förändras under ett år. Under tidig vår är perennyterna helt platta och därefter börjar lökväxter spira för att sedan blomma ut med en enorm växtkraft, därefter förändras parkens färger från vecka till vecka. Växternas former förändras över tid då det skjuter upp ax, vippor och stänglar. Parkens höjd förändras över säsongen från vårens låga lökmattor till de höga höstperennerna. Successivt växer den upp från lågt, högre, till mycket högt. Perenner får stå kvar över vintern och bibehåller sitt skönhetsvärde när växterna kan ses med rimfrost eller blir inbäddade i snö.

Piet Oudolfs planteringsschema för Drömparken 1995. Inom varje fält finns anvisningar för val av växtsorter och deras placering. (Ritningen senare kompletterad med text av kommunens gatukontor)

Drömparkens bokhäckar.

Drömparken får sitt lökflor

Efter första vintern framkom att flera perenner inte klarat denna. I diskussion med Piet skedde här ett utbyte till säkrare alternativ. Dessutom upplevdes parken som "tom" under våren, detta eftersom merparten av perennerna är högsommar- och eftersommarblommande. Lösningen blev att plantera den tidiga lökväxten *Scilla* (*Chinodoxa*) *lucille* i stora antal. Dessa har sedan utvecklats till ett blått hav där lökarna växer upp genom de nedklippta perennresterna.

I Drömparken finns idag också andra långlivade lökar som också sprider sig i ytorna. Tanken är att perennerna ska växa upp och dölja den vissnande lökblasten efter blomning. Här finns till exempel också purpurlök, snökrokus och olika tulpansorter, de senare mer kortlivade. En av de mer tongivande lökupplevelsena är när purpurlöken *Allium* 'Purple Sensation' blommar.

Purpurlöken 'Purple Sensation' sprider sig med såväl frö som sidolökar och trivs otroligt väl på platsen. För att den inte helt ska ta över klipps fröställningarna bort när löken blommat över. Stefan Mattson har sagt att han ångrar valet av just sorten 'Purple Sensation' då den är invasiv och tar för mycket plats.

Parken i dess fulla prakt – året runt

Vår i Drömparken. Foto: Stefan Mattson

Drömparken en sensommardag. Foto: Sven Pettersson

Drömparken i september. Foto: Dan Thunman

Drömparken en vinterdag. Foto: Stefan Mattson

Parkens underhåll och skötsel

Drömparken är en skötselkrävande park. Redan i februari-mars innan tjälen gått ur marken och lökväxterna kommit upp trimmas perennerna ner. Detta kallas att kompostera på plats som ger då ger en jordförbättring. Parken gödglas i maj med konstgödsel (NPK11-5-18) för att säkerställa den intensiva blomningen och volymen på växterna. Bevattningen sker vid behov med slagpendlar som placeras ut. Vid en torrperiod på sommaren tar det ungefär en vecka att vattna igenom hela parken. Detta eftersom parken då också oftast har flest besökare och därför endast kan vattnas i mindre delar i taget.

I merparten av Enköpings parker används automatbevattning, där spridarna placeras ovanför perennerna. I Drömparken med sina höga perenner skulle detta innebära att det blir höga rör som stör helhetsintrycket.

Parkens karaktärsgivande runda häckar av bok med inslag av rödbladig bok klipps årligen med hjälp av skylift under sommaren. I Piets ursprungliga plan skulle den "sämsta" häckklipparen sköta om dem för att de skulle vara mer organiska och inte för perfekta. Vid genomförandet, där personalen som vanligt ville göra ett bra jobb, blev häckarna strikt klippta i bestämda former. Detta kom sedan att gillas av både Stefan och Piet.

Grusgångarna med stenmjöl skyfflas med skyffeljärn men parkenheten använder också en hetvattenmaskin för att motverka ogräset längs gångarna.

Parken rensas återkommande från ogräs och varje år genomförs en stor vårensning. Därefter rensas det kontinuerligt under sommarens gång.

I Drömparken finns flertalet bienna, tvååriga, växter som gör att det krävs en extra rensning för att hindra allt för stor spridning. Dessa binner får heller inte växa i kanterna utan skall hållas cirka en halvmeter innanför kanterna.

Perennerna är valda för att klara sig utan stöd men här finns det undantag som till exempel blodtopp, vissa kransveronikor och högre salvior. Stöden sätts under växtsäsongen innan perennerna blivit allt för höga.

Perennerna trimmas ned under tidig vår. Foto: Stefan Mattson.

Parken utvidgas och kompletteras

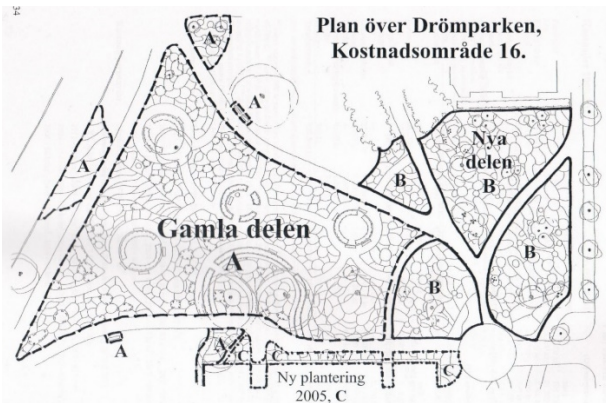
När en villa i anslutning till parken, utmed Ågatan, skulle rivas lanserades först en ny byggnad på platsen innan Stefan lyckades få kommunen på andra tankar. Efter många och långa diskussioner kom i stället Drömparken att utvidgas åt detta håll. Utvidgningen genomfördes 2002 efter nya ritningar framtagna av Oudolf. På ritningen fanns även en yta mot Joar Blå med, som anlades först 2015. Växtvalen har justerats av Stefan Mattson och trädgårdsmästare Johan Arvidsson.

Den nytillkomna parkdelen återspeglar utvecklingen av Piets gestaltning. Den första delen innehåller stora ytor med en sort i varje yta, så kallad blockplanteringar. I de nyare delarna finns ibland två eller flera sorter blandade i samma ytor. I de nya delarna finns också solitärbuskar och träd, till skillnad från den första delen där bokrundlarna och de befintliga träden stod för höjden.

Ytan närmast Ågatan har stora sjok med lägre perenner medan ytan närmast Joar Blå har fått en karaktär som anknyter till den angränsande Strömparterren.

Stefan Mattson har genom åren introducerat flertalet magnolior i Enköping, vilket framför allt syns i Klosterparken. Under mitten av 2010-talet kompletterades parkens utvidgade del med magnolior av Tomas Lindvall. Tanken var att anlägga ett stråk av magnolior från Drömparken till Klosterparken för att utveckla med fler magnolior och mer vårprakt.

2008-09 tillkom i en av Drömparkens bokrundlar konstverket *spelände* av skulptören Rune Rydelius.

Utvidgningen av Drömparken mot Ågatan – område B, Nya delen. Flygfoto: Svenska Aero-Bilder AB (För Enköpings kommun)

Gestaltning genom förvaltning

Drömparken har varit en del av Enköpings parker i mer än 25 år. Under den tidsperioden har parkenheten på Enköpings kommun skött parken utifrån att bevara och varsamt utveckla. Det handlar till exempel om att namnsorter av perenner som inte har fungerat eller ej går att få tag på har bytts ut till nya sorter. Det har också förekommit större insatser där delar av planteringarna som drabbats av rotogräs har grävts ur och planterats på nytt. Exempelvis har ytorna i gamla delen renoverats under 2010-talet för att återfå sitt ursprungliga utseende. Vissa växter har tagit över och andra har försvunnit. Ett rotogräs som hotar Drömparken i dagsläget är åkerfräken som sprids mer och mer och är väldigt svår att bekämpa.

I och med att staden växt och parkerna har blivit fler och man satsat mer på natur- och skogsområden har kommunen arbetat med effektiviseringar av skötseln för att skapa en bra helhet.

Rensning och putsning har och är moment som alltid varit en del i skötseln. Under tidiga år klipptes vissa perenner delvis ner för att stå stadigare och även för att förlänga blomning (remontering). Numera görs detta i mindre utsträckning då tiden inte finns. Med tiden har perenner som visat sig inte fungera eller kräva alltför mycket extra skötsel bytts ut till mer tåliga sorter. Det finns dock ett tiotal karaktärväxter, exempelvis några av Piet Oudolfs originalväxter, som bevaras i parken och som är extra skötselkrävande.

Platsens förutsättningar

I dagsläget är parken planlagd som parkmark vilket innebär att det finns ett visst skydd i detaljplan.

Då området i huvudsak utgörs av en tidigare industrimark med tillhörande järnväg och verksamheter finns det gifter i marken. I parken finns det grundvattenrör och mätrör för provtagning av läckage av gifter i grundvattnet och porgas. Dessa prover tas kontinuerligt och ibland behöver det borras nya provtagningsrör.

Varumärket Enköpings parker

I början av 1980-talet togs nya strategier fram för parkverksamheten. Bland annat började perenner användas som en del i att berika parkernas upplevelseuttryck. Efter anläggningarna av Fisktorget (1987) och Fridegårdsparken (1988) sågs gemensamma kriterier hos dessa och de gavs beteckningen fickparker. Dessa kom sedan att utvecklas i kommande projekt och resulterade i kriterierna:

- Mindre platser anpassade till sitt läge i stadsrummet eller som park i parken.
- Tydlig rumslighet, oftast med klippta häckar.
- Växtmaterialet utnyttjas för att skapa upplevelser och dynamik. Perenner ingår som en viktig del.
- Oftast inga eller minimala gräsytor – därför läggs särskild omsorg på de hårdgjorda ytorna.

Målet var att varje stadsdel och kransort skulle ha sin egen fickpark.

I Enköping finns i dag drygt 20 parker varav 10 fickparker i stadskärnan och Oudolfs Drömparken anses vara kronan på verket. Övriga parker har under åren utvecklats av de olika stadsträdgårdsmästarna och deras team. Enköpings parker har olika karaktär men kännetecknas av perennplanteringar, exotiska träd, magnolior och klippta häckar med träd, buskar som tillsammans med gångar, intima rum, vatten, konst med mera skapar en speciell och flerdimensionell upplevelse. Ett grönt kulturarv som uppskattats av Enköpingsborna och som satt staden på kartan, inte bara i Sverige utan även internationellt.

Drömparken är i dag en del av det större parkstråket Åpromenaden som växte fram under 1990-talets senare hälft och i början av 2000-talet.

Kulturhistorisk värdering

Oudolf menade att varje park har ett koncept och det gäller i mycket hög grad Drömparken. Den bärande principen är att parken utseende, former och färger, ständigt ska förändras under året, så att dess skönhetsvärden kan bestå året om. Av högsta värde är därför parkens struktur och val av växter. De rundade växtfälten i kombination med gångvägarna, bokcirkelarna, träden och Salviafloden med dess vågrörelse ner mot Enköpingsån är centrala. Färgerna är också viktiga men inte lika viktiga som strukturen. Det är detta koncept som är kärnvärdet i Drömparkens utformning. Eftersom detta koncept fortfarande är välbevarat har parken ett högt unicitetsvärde. Det gäller såväl den äldre som den senare delen. Vad beträffar förnyat växtmaterial efter 1996, se bilaga.

Drömparken representerar i dag ett på 1990-talets framväxande, nytt parkideal; att använda stora ytor med perenner i offentlig miljö. Enköpings kommun var tidigt aktiv i denna utveckling och kom

att inspirera till många nya perennparker inte bara i Sverige utan även utomlands. Strömningen kom senare att kallas Perennvågen i Sverige. Drömparken har därför ett högt parkhistoriskt värde.

Drömparken var ett av Oudolfs första stora offentliga projekt och hans första uppdrag utomlands. Den stora berömmelsen som Oudolf senare kom att uppnå efter The Battery Park i New York och The High Line i samma stad och andra anläggningar runt om i världen gör att Drömparken i dag har ett högt personhistoriskt värde.

Tillsammans utgör dessa delvärden Drömparkens kulturhistoriska värde.

Besök av Warrie Price 2003 – som inspiration inför anläggandet av en ”drömpark” vid The Battery Park på Manhattan i New York 2004.

Drömparken uppmärksammades internationellt

Skyddsföreskrifter

Eventuella förslag till skyddsbestämmelser måste ta hänsyn både till de kulturhistoriska värdena och till Enköpings kommuns önskemål och behov avseende skötsel, underhåll och användande av parken. Förslaget till skyddsföreskrifter måste därför utformas i samarbete och dialog med såväl kommunens representanter som med Länsstyrelsen.

Initiativtagaren till Drömparken, **Stefan Mattson** var verksam som stadsträdgårdsmästare i Enköpings kommun 1981-2007. Åren 2007-2012 var han chefsträdgårdsmästare för Svenska Bostäder i Stockholm och 2012-2014 projekträdgårdsmästare för Halmstads Fastighets AB. Numera driver han det egna företaget *Stefan Mattson Trädgård* med Västerås som hemmabas.

Namnet **Drömparken** kommer ifrån Piets bok *Drömplantor – den nya generationens plantor* (1995).

Gruppenbild i Drömparken 2003: Mona Båge, Parkkontoret, Piet och Anja Oudolf, Karin Lindgren, Parkkontoret, Stefan Mattson, Parkkontoret och Warrie Price, The Battery Park, New York

Bilagor

- Ritningar till Drömparken framtagna av Piet Oudolf 1995. Sektioner.
- Piets växtlista
- Växtförteckning rev 1998.
- Förnyat växtmaterial efter 1996. Jämförande växtlista 1996 och 2006.

Källor och litteratur

Poolma Ansari, Lena. *Drömparken – en studie i naturnära perenner*. Ingår i Viola. Trädgårdsvärlden. Nr 17. 17 september 1997.

Referenspersoner under arbetet med utredningen

Anna-Karin Gävert. Nuvarande stadsträdgårdsmästare i Enköpings kommun.

Lars Johansson. Landskapsarkitekt i Enköpings kommun 1990-1998.

Stefan Mattson. Stadsträdgårdsmästare i Enköping kommun 1981-2007.

Torbjörn Litsfeldt. Enköpings museum

Åsa Ahrland, Universitetslektor vid institutionen för stad och land, SLU.